



Rapport om Skolplansundersökningen

Karin Oscarsson

2005

Rapport om skolplansundersökningen

Hur undersökningen har gjorts

I september skickade kansliet ut ett brev till landets kommuner (287 stycken). I brevet begärde vi in kommunens skolplan, via post eller e-post till Karin Oscarsson. En övervägande majoritet av kommunerna skickade sin skolplan inom några dagar efter att de fått brevet. För undersökningen har en databas skapats. I den finns 269 kommuners skolplaner införda. Fem kommuner har hört av sig och meddelat att de inte har någon skolplan.¹ Således har 13 kommuner inte svarat² och i undersökningen är alltså jämförelsetalet det totala antalet skolplaner 287 minus 18, det vill säga 269 stycken.

Kriterier

Undersökningen har fokuserat på det i skolplanerna som RFSLs intresseområden, nämligen diskriminering, sexuell läggning, könsidentitet, jämställdhet. Eftersom etnicitet är något som tas upp betydligt oftare än sexuell läggning som diskrimineringsgrund i samhället och också inom skolan, har detta också varit en variabel i undersökningen. Detta för att man ska kunna göra en jämförelse mellan de två värdegrundskriterierna. Frågan som har ställts i undersökningen är om respektive fråga nämns eller inte nämns i skolplanen.

Som **diskriminering** har formuleringar som mobbing, kränkande språkbruk, intolerans, kränkande behandling inräknats. Enbart att tolerans, demokrati, att allas lika värde ska respekteras nämns har inte räknats.

Etnisk bakgrund formuleras i skolplanerna som diskriminering på grund av ras/religion, kulturell mångfald, rasism, andra kulturer, kulturella olikheter, främlingsfientlighet.

För att **sexuell läggning** ska betraktas som omnämnt ska det formuleras som sexuell läggning, sexualitet eller homofobi.

Könsidentitet eller frågan om transpersoner räknas som markörer för att könsidentitet ska vara inräknat i skolplanen. En del skolplaner har formuleringar som betonar att man vill att barnen ska uppmuntras att bryta mot könsmönster och könsroller, vilket inte räcker för att könsidentitet ska betraktas som omnämnt. Det har däremot betraktats som

jämlikhet mellan könen, vilket också innefattar formuleringar som jämställdhet,

¹ De som inte har skolplan är Aneby (går efter nationella riktlinjer), Lilla Edet och Lycksele. Tranemo och Karlsborg meddelade att deras skolplaner kommer 1/1 2005.

² Med en liten reservation för missöden är det följande kommuner som inte har svarat: Bergs, Filipstads, Göteborgs, Hammarö, Huddinge, Kristinehamns, Lessebo, Nordmalings, Sjöbo, Skinnskattebergs, Svalövs, Säfles, Tibro kommuner.

invanda könsroller, att pojkar och flickor ska ha lika möjligheter. Undersökningen tar också upp i vilken grad målen i skolplanerna ska **följas upp, utvärderas** eller vem som **ansvarar** för att målen nås. Enbart målformulering räknas inte.

I **kommentarerna** framgår vad det står i skolplanen som kan betraktas som en målformulering som ligger nära de undersökta målen. Där kan man till exempel se om sexualundervisning nämns i skolplanen.

Vad säger skollag och läroplan?

I **skollagen** står "Verksamheten i skolan ska utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Särskilt skall den som verkar inom skolan

1. främja jämställdheten mellan könen samt
2. aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbing och rasistiska beteenden. Lag (1999:886)."

Skollagen tar alltså upp kränkningar generellt och jämställdhet mellan könen. Rasism nämns också, som ju syftar på kränkningar av en viss grupp, invandrare, vilket är en mindre grupp av den helhet som alla elever utgör.

Läroplanen (Lpo 94)

I stycket om grundläggande värden står att skolväsendet vilar på demokratins grund och nämner också aktningen för människans egenvärde som skollagen säger.

"Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande.

Undervisningen i skolan skall vara icke-konfessionell.

Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet."

Vidare står det:

"Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Om-sorg om den enskildes välbefinnande och utveckling skall prägla verksamheten. Ingen skall i skolan utsättas för mobbing. Tendenser till trakasserier skall aktivt bekämpas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser."

Resultat

1 av 269 skolplaner tar upp könsidentitet (Lunds kommun).

14 av 269 skolplaner tar upp sexualitet/sexuell läggning/homofobi. De är Alingsås, Burlöv, Gotland, Hudiksvall, Krokoms, Lund, Malmö, Nässjö, Partille, Skurup, Ulricehamn, Uppsala, Vingåker och Örkelljunga.

6 av 269 skolplaner som inte nämner sexualitet/sexuell läggning/homofobi tar upp sexualundervisning eller sex och samlevnad.³ Enbart formuleringen "samlevnad" räknas inte.⁴

169 av 269 tar upp etnicitet.

186 av 269 tar upp jämställdhet mellan könen.

206 av 269 tar upp diskriminering.

213 av 269 nämner någon ansvarig eller uppföljning eller utvärdering av värdefrågorna.

Generell beskrivning av skolplanerna

De allra flesta kommuner i Sverige har en skolplan. Inte sällan är den upptryckt som en fyrfärgsbroschyr som med fördel kan delas ut till föräldrar, andra har dem i form av ett protokoll. Omfattningen varierar från vikt A4 till en pdf-fil på över 30 sidor (eller som extremfallet Stockholms stads som är på 165 sidor). Skolplanerna visade sig till stor del vara ganska lika varandra till upplägget och ofta ligga nära skollagen och läroplanens formuleringar när det gäller värdegrund. Dessa citeras ofta och formuleringar återfinns i exakt lika lydelse i flera skolplaner. Det hänvisas också flitigt till FN:s konventioner om barns rätt och mänskliga rättigheter.

Vissa kommuner har en särskild plan för förskola, grundskola och gymnasium. I en del skolplaner hänvisas det till andra styrdokument inom kommunen, som till exempel jämställdhetsplan.

Den typiska skolplanen tar redan i inledningen upp att kommunens barn ska känna sig trygga i skolan. I början beskrivs ofta de lagar och dokument som styr skolan, det vill säga internationella, nationella och dessutom lokala mål för varje skola. Ett avsnitt om värdegrunden kommer i allmänhet långt fram i skolplanen och sedan beskrivs demokrati och kunskaps- och andra mål som kommunen sätter upp för skolverksamheten.

En stor majoritet av skolplanerna slår fast att diskrimineringar/ kränkningar/mobbing inte får förekomma eller att man aktivt ska motverka detta. Arbete för jämställdhet mellan könen är nästan lika återkommande. Andra avsnitt som är återkommande i skolplanerna är barn i behov av särskilt stöd, lärande (pedagogik), informationsteknik, kultur, friskvård och hälsa (där droger ofta nämns), internationellt, näringsliv,

³ Skara, Ljusnarsberg, Danderyd, Ronneby (i planen för gymnasiet), Älvkarleby, Eksjö.

⁴ Enbart samlevnad nämns i Bengtsfors, Nyköpings, Vindelns skolplan.

måltider, föräldrasamverkan, miljö, skolmiljö och principer för resursfördelning. I de flesta fall där sex och samlevnad nämns är under rubriken Hälsa. I flera av norrlandskommunerna tas samekulturen och språket upp som ett särskilt värdemål och på några andra håll i landet det lokala kulturarvet. Mycket få skolplaner tar upp sexualitet och sexuell läggning. Bara en tar upp könsidentitet. Detta kan säkerligen bidra till att hbt-elever osynliggörs och att medvetenheten om hbt-frågor bland elever och personal inte påverkas till det bättre. Skolplanerna följer i mycket hög utsträckning vad som står i skollagen och läroplanen, även om vissa kommuner har formulerat sig på sätt som tyder på en hög ambition när det gäller värdefrågor.

Analys och exempel

Med formuleringarna om diskriminering i läroplanen och skollagen täcker man in all diskriminering och kränkning av elever. Om dessa riktlinjer är fullt ut implementerade skulle hbt-ungdomar inte uppleva några större problem i skolan. I en klar majoritet av alla skolplaner finns också verktyg för uppföljning och ansvarsfördelning när det gäller skolans verksamhet och skolmiljön. Men att så få kommuners skolplaner nämner sexualitet och sexuell läggning och frågan om könsidentitet kan tyda på en låg medvetenhet om frågorna.

När det gäller etniska frågor och rasism är medvetenheten betydligt högre. Detta visar sig genom att frågan nämns i många skolplaner och också i skollag och läroplan. I många skolplaner nämns språkutvecklingen hos dessa elever, vilket tyder på en medvetenhet om denna elevgrupps särskilda behov.

Lunds kommuns skolplan är ett dokument med hög ambitionsnivå och en mycket grundlig plan. Som enda skolplan i Sverige tar den upp hbt-perspektivet. Denna skolplan är 34 sidor lång, vilket ju ger utrymme för att gå in på specifika mål för skolan. De allra flesta av de skolplaner som inte alls nämner sexualitet eller könsidentitet kan ändå hävda att detta räknas in i de allmänna formuleringarna om diskriminering. Många har ändå valt att urskilja gruppen elever som har en annan etnisk bakgrund än svensk och rasism som ett särskilt område som skolan ska jobba med. Det borde inte finnas något hinder mot att också ta upp grupperna homo-, bisexuella och transpersoner.

Etik som förvaltas av kristen tradition?

I läroplanen finns formuleringen "I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande" som citeras i tio skolplaner. Vad detta innebär mer exakt framgår inte av dem eller av läroplanen. Det har dock inte hindrat ett par av dessa tio att samtidigt nämna sexuell läggning i sin värdegrundsformulering.⁵

⁵ Partille och Örkelljunga.

Nedan följer exempel på skolplaner där man formulerar värdegrundsmålen generellt.

I Skara kommuns skolplan står "Varje barn och studerande ska bli sett och bekräftat varje dag och med sin unika särart, bli respekterat och få utvecklas utifrån sina förutsättningar. Öppenhet ska finnas för olika inlärningsstilar."

Formuleringen ger intryck av att hbt-ungdomar mycket väl skulle kunna få sina behov av bekräftelse tillgodosedda. Dock kan sammanhanget göra att man associerar till pedagogik och förutsättningar för inläring i första hand.

Andra former av diskriminering (än de som nämns explicit) motarbetas (Köping)

"Individuell rådgivning i sex och samlevnad" (Älvkarleby)

"Genom kontakter med föreningar, församlingar ska elever ges tillfälle till egna ställningstaganden i etik- och samhällsfrågor" (Värmdö)

"Eleverna ska känna trygghet, ha god psykisk hälsa, att accepteras och duger för den man är." (Södertälje)

Eleverna ska lära sig respekt för sociala, etniska och kulturella olikheter, lära sig att förstå och känna sina egna och andras känslor. (Älvdalen)

"Personalen granskar systematiskt sitt och varandras bemötande." (Falkenberg)

När det gäller homosexuella som föräldrar till elever sägs ingenting i någon skolplan, även om man kan anta att medvetenhet om homoföräldrar bör vara ett mål i de skolplaner som nämner sexuell läggning i värdegrunden.

"Vårdnadshavare jämställs med förälder" (Eksjö)

"Varje elev och dess familj ska behandlas med respekt och omtanke." (Sorsele)

Det finns alltså skolplaner som är mycket explicita i sin beskrivning av de värderingar som ska råda i skolorna och några få är mycket vaga.

I Falu kommuns skolplan nämns enbart "nöjdhet". Salas skolplan säger "Det ska lysa ur barnens ögon."

Sammanfattningsvis kan man säga att skolplanernas värdegrund i mycket hög utsträckning vilar på läroplanens och skollagens värdegrund. Få gör egna avsteg från dessa. Chansen för att medvetenheten om hbt-frågor bland elever och personal ska vara fullgod torde öka om detta explicit nämns i kommunernas skolplaner.

Skrivet av Karin Oscarsson